

לספר את הסיפור

סעו לווינגטון, סיירו בין אתרי הזיכרון, ותגלו תגלית מרתקת. התחילו ביד לינקולן, פסלו הענק של האיש שהנהיג את ארצות הברית במלחמת אזרחים איומה והוביל לקץ העבדות. על צידו האחד של המונומנט תוכלו לקרוא את נאום גטיסברג, אותו מופת תמציתי ובו התפילה ל"הולדת חדשה של חופש". על צידו האחר נאום ההשבעה השני של לינקולן לנשיא, עם המסר המאחה שלו: "ללא זדון כלפי איש ובצדקה לכול, עם ביטחון בצדק באשר האל מאיר את עינינו לראות מישרים".

המשיכו מטה, אל אגן הפוטומק, ותראו את יד מרטין לותר קינג, ובו שישה-עשר ציטוטים מפיו של לוחם זכויות האזרח הדגול, ביניהם הכרזתו משנת 1963 "לא חושך יגרש את החושך, כי אם אור. לא שנאה תגרש את השנאה, כי אם אהבה". וישנו גם הציטוט שנתן למונומנט הזה את שמו, משפט מתוך נאום "יש לי חלום" – "מהר היאוש לחצוב סלע של תקווה".

המשיכו לאורך השדרה הנטועה התוחמת את קו המים, ותגיעו אל יד רוזוולט, הבנוי כסדרה בת שישה חללים, כל אחד לציון עשור מן הקריירה הציבורית שלו, בכל אחד משפט מנאום מכונן בן התקופה, והידוע שבהם: "אין לנו ממה לפחד כי אם מהפחד עצמו".

ולבסוף, מעברו הדרומי של אגן הפוטומק, מקדש יווני לזכר מחבר הכרזת העצמאות אמריקנית, תומס ג'פרסון. סביב הכיפה מתנוססות המילים שכתב לבנג'מין רש: "על מזבח האלוהים נדרתי שנאת נצח לכל שלטון עריצות על רוח האדם". החלל המעגלי תחום בארבעה לוחות, שעל כל אחד מהם חרותים ציטוטים ארוכים מכתבי ג'פרסון; אחד מתוך הכרזת העצמאות, השני פותח במילים "ריבון העולם ברא את הנפש חופשייה", והשלישי אומר: "האל שנתן לנו חיים נתן לנו חירות. הנוכל לשמור על חירויות האומה אם נחדל להאמין שחירויות אלו הן מתת האל?"

ארבעה מונומנטים שנבנו סביב טקסטים. כל אחד מהם מספר סיפור.

השוו אותם עכשיו לאתרי ההנצחה בלונדון, ובפרט לכולטים שבהם שבכיר הפרלמנט. האתר לזכר ראש הממשלה לשעבר דיוויד לויד ג'ורג' כולל שלוש מילים: "דיוויד לויד ג'ורג'". ביד נלסון מנדלה יש שתיים, נחשו אילו, וביד צ'רצ'יל רק אחת: "צ'רצ'יל". וינסטון צ'רצ'יל היה איש של מילים. בצעירותו היה עיתונאי, ואחר כך היסטוריון, מחברם של קרוב לחמישים ספרים. הוא זכה בפרס נובל לא לשלום אלא לספרות. הוא נשא נאומים וטבע משפטים בלתי נשכחים לא פחות מג'פרסון ומלינקולן, מרוזוולט וממרטין לותר קינג, אבל על פן פסלו לא חרות ולו מבע מילולי אחד שלו. הוא מונצח רק בשמו.

קשה להחמיץ את ההבדל הזה שבין המונומנטים האמריקניים והבריטיים. הוא נובע מהשוני בין התרבויות הפוליטיות והמוסריות בשתי המדינות. אנגליה הינה, או לפחות הייתה עד לאחרונה, חברה מבוססת-מסורת. בחברות כאלו, דברים הינם כפי שהם מפני שכך היו "מאז ומתמיד". לא צריך לשאול למה. מי ששייך יודע. מי שצריך לשאול מראה בכך שאינו שייך.

החברה האמריקנית שונה מפני שלמן ימי האונייה מייפלאואר והלאה היא מבוססת על רעיון הברית המוצג בתנ"ך, בייחוד בספר שמות ובספר דברים. המתיישבים הראשונים היו פורטינים, ממשיכי המסורת הקלוויניסטית. התרבות הפוליטית הקלוויניסטית היא הקרובה ביותר, בכל תולדות הנצרות, אל המחשבה הפוליטית המקראית. חברות המיוסדות על ברית אינן חברות מבוססות מסורת. הפורטינים, כמו בני ישראל שלושת אלפים שנה לפנייהם, היו מהפכנים שניסו ליצור חברה מסוג חדש: שונה מהחברה המצרית, במקרה של בני ישראל; שונה מהחברה הבריטית, במקרה האמריקני. מייקל וולצר קרא לספרו על הפוליטיקה של הפורטינים במאה ה-17 "מהפכת הקדושים"¹. הם דחו את המסורת שנתנה כוח מוחלט למלכים וקיימה היררכיות מעמדיות קבועות.

חברות ברית מבוססות על התחלה חדשה, מודעת, המיוצגת בדמותה של קבוצת אנשים מסורים לאידיאל. סיפורם של המייסדים, המסע שעשו, המכשולים שעמדו בפניהם והחזון שבכוחו גברו על מכשולים אלה – כל אלה הם רכיבים מהותיים בתרבות של ברית. החזרה על סיפור זה, הנחלתו מדור לדור, וההתמסרות להמשך המלאכה שהדורות הקודמים החלו בה – הם עמודי תווך באתוס של חברה כזו. אומת ברית קיימת לא רק מפני שהיא קיימת. היא קיימת כדי להגשים חזון מוסרי. משום כך כינה הסופר וההוגה ג'ק צ'סטרטון את ארצות הברית אומה "עם נפש של כנסייה", היחידה בפעולה "המיוסדת על אמונה"² (האנטישמיות של צ'סטרטון גרמה לו שלא להכיר במקורה האמיתי של הפילוסופיה המדינית האמריקנית, הלא הוא התנ"ך).

ההיסטוריה של הגדת הסיפורים כחלק מהותי מהחינוך המוסרי מתחילה בפרשת השבוע שלנו. אין זה מובן מאליו כלל שבתוך סערת החיפזון של היציאה הדרמטית ממצרים משה מוצא שלוש

פעמים זמן לדבר על העתיד ועל חובת ההורים לחנך את בניהם על הסיפור העומד להתרחש ממש עכשיו: "וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֵבֶדָה הַזֹּאת לָכֶם? וְאָמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לָהּ אֲשֶׁר פָּסַח עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בְּחִינוֹ הַצִּיל" (שמות יב, כו-כז); "וְהַגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: בְּעֶבְרָה זֹה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם" (יג, ח); "וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה זֹאת? וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם, מִבֵּית עֲבָדִים" (יג, יד).

זה באמת בלתי רגיל. בני ישראל עוד לא יצאו אל אורו המסחרר של החופש. הם עדיין עבדים. אך משה כבר מרים את עיניהם אל האופק הרחוק של העתיד, ומטיל עליהם את האחריות להעביר את הסיפור לדורות הבאים. כאילו אמר להם: אם תשכחו מאין באתם ולמה, סופכם שתאבדו את זהותכם, את ההמשכיות שלכם ואת טעם קיומכם. סופכם שתחשבו על עצמכם כעוד אומה בין האומות, עוד מוצא אתני אחד מרבים. אם תשכחו את סיפור החופש, סופכם שתאבדו את החופש עצמו.

כמעט שאין פילוסופים שכתבו על חשיבותה המוסרית של הגדת הסיפורים. אך זוהי הפרקטיקה שבזכותה נהיינו למה שהננו. יוצא הדופן הדגול בין הפילוסופים המודרניים הוא אלסדייר מקינטאיר, שכתב בספרו הקלאסי 'מעבר למידה הטובה' כך: "אני יכול לענות על השאלה 'מה עלי לעשות?' רק אם אענה קודם על השאלה 'באיזה סיפור או סיפורים אני משתתף?'... אם נשלול מילדים סיפורים נותיר אותם מגמגמים בלא תסריט, מפוחדים במעשיהם ובדיבוריהם"³.

איש לא היטיב להבין זאת ממשה, אשר ידע כי בלי זהות מעוגנת קשה שלא להיסחף אל האלילות התקופתית – צרכנות, לאומנות, רציונליזם, אידיאליזם, פשיזם, קומוניזם, פוסט-מודרניזם,

רלטיביזם, הדוניזם, אם להזכיר רק אלילויות צעירות לימים. החלופה, חברה המבוססת על המסורת לברדה תתפורר ברגע שהמסורת תגווע, וכך קורה תמיד במוקדם או במאוחר.

זהות היא בהכרח פרטיקולרית, והיא מושתתת על סיפור: על עלייה המקשרת אותי אל העבר, מדריכה אותי בהווה, ומטילה עליי אחריות לעתיד. ושום סיפור, לפחות לא בעולם המערבי, לא השפיע יותר מסיפור יציאת מצרים. סיפור שהוא זיכרון על דבר התערבותו של הכוח העליון בהיסטוריה כדי לשחרר מי שהגיע לדיוטה התחתונה של השעבוד; ועמו זיכרון הברית שבאה לאחר השחרור, בריתם של בני ישראל עם האל. ברית זו היא הבטחה ליצור חברה שתהיה ההפך ממצרים: חברה שבה כל יחיד ייתפס כנושא צלמו של אלוהים, חברה שליום אחד מדי שבוע תשעה את כל מדרגי הכוח, חברה שצדק וכבוד האדם יהיו בה נחלת הכלל. אף פעם לא הגשמו את היעד האידיאלי הזה במלואו, אבל אף פעם לא חדלנו מן המסע אליו ומן האמונה שבסוף המסע הוא מחכה לנו.

"היהודים סיפרו תמיד סיפורים בשביל כולנו", אמר הכתב הפוליטי של ביי-בי-סי, אנדרו מאר.⁴ אלוהים ברא את האדם, כתב פעם אלי ויזל, מפני שאלוהים אוהב סיפורים.⁵ מה שתרבויות אחרות עשו באמצעות מערכות, היהודים עשו בעזרת סיפורים. וביהדות, הסיפורים אינם חרותים באבני מונומנטים הדוריי-מלכות. הם מסופרים בבית, סביב השולחן, מהורים לילדיהם, מתנה מהעבר לעתיד. כך התפתח סיפור הסיפורים ביהדות: בתוך הבית; בתוך כל בית.

המוסר הוא אוניברסלי רק ברכיבים היסודיים ביותר שלו: הפשטות "רזות" כגון צדק או חירות, הנוטות לומר דברים שונים לאנשים שונים בזמנים ובמקומות שונים. אם אנו רוצים שהילדים שלנו והחברה שלנו יהיו מוסריים, דרוש לנו סיפור משותף המספר

לנו מאין באנו ומהי שליחותנו בעולם. סיפור יציאת מצרים, בייחוד באופן שהוא מסופר על שולחן הסדר, הוא קבוע ומשתנה-תמיד. זהו מגוון כמעט אינסופי של וריאציות על סדרה בודדה של נושאים. כולנו מפנימים אותו יחד, כחברים בקהילה אחת אשר מוטות כנפיה פרוסות על מאות ואלפי שנים – אך איש איש עושה זאת בדרכו.

יש סיפורים המרוממים את שומעיהם, ויש סיפורים משתקים, המותירים את שומעיהם עבדים ליגונות עתיקים או לשאיפות חסרות שחר. הסיפור היהודי עתיק מכולם אך צעיר תמיד, וכולנו חלק ממנו. הוא מספר לנו מי אנחנו ומה קיוו אבותינו שנהיה. סיפור סיפורים הוא נשאו הגדול של החינוך המוסרי. התורה מעמידה אותנו על תוכנה עמוקה: עם המספר לילדיו את סיפור החופש והאחריות הגלומה בו יישאר חופשי כל עוד בני אדם חיים בעולם, נושמים ומקווים.

שאלות לשולחן שבת

- מהו כוחו של סיפור?
- מדוע חשוב שמדינאים, מורים והורים יספרו סיפורים?
- אילו סיפורים חשובים בעיני משפחתכם?

1 Michael Walzer, *The Revolution of the Saints: A Study in the Origins of Radical Politics*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1965.

2 G. K. Chesterton, *What I Saw in America*, New York: Dodd, Mead and Company, 1922, p. 10, p. 7.

3 אלסדייר מקינטאיר, מעבר למידה הטובה, מאנגלית: יונתן לוי, ירושלים: שלם, ה'תשס"ו, פרק טו, עמ' 238.

4 Andrew Marr, *The Observer*, Sunday, 14 May 2000.

5 אלי ויזל, שערי היער, מצרפתית: יעקב חסון, תל-אביב, משכל, 2007, בהקדמה.